

Відбиття новітніх вимог суспільства в системі принципів навчання стилістики майбутніх учителів української мови

А. С. Попович

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

Paper received 05.11.17; Revised 08.11.17; Accepted for publication 10.11.17.

Анотація. Організація вивчення стилістики у вищій школі потребує вдумливого підходу до відбору принципів навчання, їх наукового обґрунтування й визначення методичних шляхів реалізації. У статті звернено увагу на можливостях принципів навчання набувати нових ознак, видозмінюватися й удосконалюватися. Виокремлено й охарактеризовано сучасні принципи навчання стилістики української мови у вищих навчальних закладах. Закцентовано на принципах креативності, автентичності, гендерному й лінгвоєкологічному. Реалізація сучасних принципів потребує систематичної педагогічної діяльності. Сконстатовано, що система принципів є відкритою й може варіюватися.

Ключові слова: сучасні принципи навчання, стилістика української мови, вища школа, принцип креативності, гендерний принцип, лінгвоєкологічний принцип, принцип автентичності.

Вступ. У методиці навчання стилістики наявні взаємопов'язані компоненти, які утворюють цілісність, – мета і завдання, підходи до навчання, зміст, процес навчання, принципи, методи, засоби, організаційні форми й результати навчання. Принципи навчання є фундаментом процесу вивчення стилістики української мови у вищих навчальних закладах та охоплюють усі сторони освітньої діяльності.

При переході від знаннєвої педагогіки до компетентнісної з'являються тенденції, що потребують нових концепцій та ідей розвитку освіти. Відтак заaktuалізується необхідність потлумачення сучасних принципів навчання, адже ця дидактична категорія є змінною та історично зумовленою. На думку І. Подласого, «Відбувається перебудова змісту принципів, які зберегли своє значення в нових умовах, і з'являються нові принципи, в яких відбиваються нові вимоги суспільства до навчання» [5, с. 444]. Отож принципи навчання можуть набувати нових ознак, видозмінюватися й удосконалюватися.

Короткий огляд публікацій з теми. В українській лінгводидактиці вищої школи принципи навчання студіювали З. Бакум, Н. Голуб, Ж. Горіна, О. Горошкіна, І. Дроздова, О. Караман, С. Караман, К. Климова, О. Копусь, В. Мельничайко, Н. Остапенко, М. Пентиліук, К. Плиско, О. Семенов, Т. Симоненко, Н. Тоцька й інші.

Принципи навчання стилістики або вивчення окремих стилістичних аспектів спорадично потлумачили українські й зарубіжні дослідники (Л. Алексєєва, Г. Атласова, Н. Баранник, В. Бадер, Л. Кантейкіна, Ж. Капєнова, О. Корякіна, Л. Кратасюк, І. Кучеренко, Ф. Литвинко, В. Луценко, М. Марун, Ю. Мельничук, Л. Муріна, А. Нікітіна, М. Пентиліук, О. Прєлікова, Н. Сіранчук, Л. Сугейко, Т. Чижова, Н. Янко й інші).

Організація вивчення стилістики у вищій школі потребує вдумливого підходу до відбору принципів навчання, їх наукового обґрунтування й визначення методичних шляхів реалізації. І. Кучеренко впевнена, що «У дидактиці початку ХХІ ст. кількість принципів чітко не визначено, зміст та сутність принципів навчання уточнюється і з'являються сучасні принципи, у яких відображено новітні вимоги суспільства й освіти, а науковці продовжують вивчати складні зв'язки і відношення між активними компонентами навчального процесу» [4, с. 76].

Мета нашої розвідки – охарактеризувати сучасні принципи навчання стилістики української мови у вищих навчальних закладах.

Матеріали і методи. Для написання статті використані теоретичні (аналіз філософської, психологічної, педагогічної, лінгвістичної, дидактичної та лінгводидактичної літератури, узагальнення досвіду навчання української мови у вищих навчальних закладах) та емпіричні (спостереження за освітнім процесом у вищій школі, моделювання навчання стилістики) методи дослідження.

Результати та їх обговорення. Сучасна практика організації вивчення стилістики майбутніми вчителями української мови і літератури підтверджує необхідність застосування таких сучасних принципів, як принцип креативності, автентичності, гендерний і лінгвоєкологічний.

Принцип креативності. Надважливо сформувати в молодих людей пріоритетні навички, що визначають грамотність, – вміння критично мислити, здатність до взаємодії й комунікації, творчий підхід до розв'язання проблем. Сьогодні креативність стає необхідною умовою самореалізації особистості й показником успішної людини.

Принцип креативності на заняттях зі стилістики української мови – сучасний загальнодидактичний принцип, який базується на креативній поведінці студентів щодо потлумачення й розв'язання стилістичних питань, висловлювання своїх думок, генерування ідей і мовленнєвої діяльності.

Цей принцип реалізується в таких площинах, як креативна особистість (студент і викладач), креативний процес (власне дисциплінарний, міждисциплінарний і позааудиторний) і креативний продукт. Складниками останнього є нестандартне розв'язання стилістичних проблем, виконання стилістичних вправ і завдань, мовотворчість в усній і письмовій формах, стилістичний аналіз тексту, результати науково-дослідної діяльності студентів, плани-конспекти уроків української мови [див. детальніше: 6].

Розвиток креативності в майбутніх учителів української мови і літератури позитивно впливає на розширення лінгвального кругозору, формування цілісного погляду на світ, на цікавість до обраної професії та якість реалізації професійних функцій, а також мотивацію до повсякчасного підвищення свого наукового й

методичного рівнів.

Гендерний принцип є найменш дослідженим, однак сьогодні він актуалізується через потребу врахування в навчанні гендерних розбіжностей і особливостей на психологічному, когнітивному й поведінковому рівнях й, з огляду на це, – уміння викладача організувати та коригувати освітній процес. С. Риков упевнений, що гендерний підхід у навчанні варто розглядати як «переосмислення способів і методів подання інформації в контексті значущості певної навчальної дисципліни через призму жіночого й чоловічого сприйняття» [7].

Так, виконуючи стилістичний аналіз текстів, викладач має зважати на те, що студенти жіночої статі, інтерпретуючи художній текст, схильні надавати перевагу емоційному тлу, студенти чоловічої статі – чіткій наявності тих чи тих образних засобів. Створення на занятті «атмосфери взаємодоповнювальності» посприяє комплексному стилістичному аналізу тексту. Потрібно використовувати те, що в мужчин інтенсивніше розвинена ліва півкуля головного мозку, тому домінує раціонально-логічне, знакове мислення. Ліва півкуля є провідною в мовній діяльності, права – відповідає за емоційне забарвлення мовного вислову, краще розуміння контексту. У жінок краще розвинений вербальний інтелект, їх мова є багатшою за словниковим запасом і граматичною будовою, у них вищі показники вербальної пам'яті.

Лінгвоекологічний принцип. Освітнянські реалії сьогодення ставлять вимогу виховання на уроках української мови в середніх загальноосвітніх закладах екологічного стилю мислення, поведінки та екологічної свідомості. Школярі мають навчитися враховувати вплив слова на психічне здоров'я людини, відповідально використовувати мовні виражальні засоби, застосовувати комунікативні стратегії для протистояння деструктивним та маніпулятивним впливам, що є загрозою здоровому способу життя, виявляти толерантність до різних поглядів, співчувати; конструктивно спілкуватися в різних соціальних середовищах [8]. Завдання вищих навчальних закладів – підготувати учителів-словесників, спроможних це реалізувати в майбутній педагогічній діяльності.

Треба звертати увагу на виховання культури мови й мовлення, мовленнєву поведінку, прищеплення мовного смаку, терапевтичні потенції українського слова й інше. Актуалізуються питання співвідношення людини й тексту, екологізації людської свідомості, адже в мові діють ті ж закони, що й у природі. Цими аспектами «опікується» лінгвістична екологія, яка перебуває на стадії становлення, тому дослідницький простір відкритий для експериментування. Застосовуючи лінгвоекологічний принцип, вартісними є створення екологічного мовного середовища; формування екологічної (толерантної) комунікативної поведінки й лінгвоекологічного мислення; виконання вправ і завдань, пов'язаних із питаннями екології мови; здійснення аналізу екологічного дискурсу. Потрібно уважно ставитися до порушень правильності й виразності мови, зокрема це стосується виявлення стилістичних помилок, порушення стилістичних норм й інше. Майбутні вчителі зобов'язані підвищувати рівень розуміння школярами проблем довкілля й причетності до

розв'язання екологічних питань. Відтак компонент раціонального використання навколишнього середовища має бути складником навчання української мови.

Принцип автентичності. Набуває актуальності принцип автентичності, зокрема такі його площини, як «автентичний текст» і «автентичне спілкування». У автентичних текстах (зокрема тексти художнього стилю – тексти письменників) «зреалізована мовна діяльність носія ідіолекту та моделювання мовного довкілля, яке впливало (могло впливати) на досліджуване індивідуальне мовлення та формування рис тексту» [2, с. 16].

Зважаючи на різноаспектність роботи з художнім текстом на заняттях зі стилістики, викладачеві необхідно виражено здійснювати вибір основного джерела тексту. Він має ознайомитися з творчою та цензурною історією тексту й визначити його якість. Не завжди останнє прижиттєве видання художніх творів письменника найбільш якісне, позаяк «зовсім не брали до уваги те, що зміни, поправки, внесені письменником у цей останній текст, часто були вимушеними, нав'язаними цензурою або видавничими редакторами, знову ж таки, з міркувань цензурного характеру або ідеологічних, були виявом насильства над творчою волею автора» [1, с. 61-62]. Подеколи воно містить самочинність цензури, ідеологічне коригування творів, помилки, технічні недогляди, редакторські зміни, помилки працівників, які набирають текст, тощо. Тому цілком слушно П. Гриценко порушує питання про вивчення поняття «якість тексту», яке вважає базовим в ідіолоктології, адже важливо досліджувати вихідні варіанти текстів – рукописи й авторизовані першодруки, аналізувати «рух авторського тексту» [2]. Відтак ми позбудемося викривленого уявлення й дезорієнтації про певні тексти. Аналізуючи на заняттях автентичні тексти, студенти долають незрозумілість окремих слів, структурних елементів, відкривають мовні глибини, гармонію та безмежжя можливостей української мови [3, с. 25].

Під час порівняльно-стилістичного аналізу основного й канонічного (остаточного) текстів майбутні вчителі-словесники звертають увагу на мовні засоби розширення сфери художнього мислення письменника, мовні особливості вдосконалення художньо-образних структур, точність уживання слова, смислове наповнення словесних образів, смислові відтінки, мовно-емоційне навантаження тощо.

Мета автентичного спілкування – створення реальної автентичної комунікації на заняттях у вищому навчальному закладі або за його межами. Зокрема, це відтворення різних реальних мовленнєвих ситуацій, які будуть актуальними для майбутнього спілкування студентів у педагогічній діяльності (автентичні професійно-педагогічні моделі комунікації), та в різних життєвих ситуаціях (автентичні побутові моделі комунікації).

Висновки. Отже, реалізація вищеописаних сучасних принципів на заняттях зі стилістики української мови у вищих навчальних закладах потребує систематизованої педагогічної діяльності. До того ж, система принципів навчання повсякчас є відкритою й може варіюватися.

Подальші дослідження вбачаємо в потлумаченні інших лінгводидактичних принципів навчання стилістики у вищих навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарук М. Проблема основного тексту прозових творів Панаса Мирного 1970-х років / Микола Гончарук // Спадщина : Літературне джерелознавство. Текстологія, Київ, 2007. Т. 3, С. 57-94.
2. Гриценко П. Ідіолект і текст / Павло Гриценко // Лінгвостилістика : об'єкт – стиль, мета – оцінка : збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / відп. ред. В. Г. Склярєнко. Київ, 2007, С. 16-44.
3. Гриценко П. Українська мова : державна і державотворча / Павло Гриценко // Український інформаційний простір, 2014. Число 2, С. 19-27.
4. Кучеренко І. А. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)» / Ірина Анатоліївна Кучеренко; Херсонський державний університет, Херсон, 2015, 560 с.
5. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : в 2 кн. Кн. 1. Общие основы. Процесс обучения: учебник для вузов / И. П. Подласый, Москва : Гуманит. изд. центр «Владос», 1999, 576 с.
6. Попович А. С. Реалізація принципу креативності на заняттях зі стилістики української мови у вищій школі / А. С. Попович // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія : Педагогіка, Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2017. Вип. 3 (116), С. 53-59.
7. Рыков С. Л. Учет гендерных особенностей студентов при организации учебно-образовательного процесса в вузе [Электронный ресурс] / С. Л. Рыков // Материалы Всероссийской междисциплинарной конференции «Технологии индивидуализации обучения в вузе», 2007, Режим доступа: http://www.conf.much.ru/071227/thesis_Rikov.htm.
8. Українська мова. 5-9 класи : програма для загальноосвітніх навчальних закладів (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України № 804 від 07.06.2017 р.) [Електронний ресурс], Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>.

REFERENCES

1. Ghoncharuk M. Problema osnovnogo tekstu prozovykh tvoriv Panasa Myrnogo 1970-kh rokiv / Mykola Ghoncharuk // Spadshhyna : Literaturne dzhereloznavstvo. Tekstologhija. Київ, 2007. Т. 3, S. 57-94.
2. Hrytcenko P. Idiolect and text. Linghvostylistyka : ob'jekt – stylj, meta – ocinka : zbirnyk naukovykh pracj, prysvjachenyj 70-richchju vid dnja narodzhennja prof. S. Ja. Jermolenko / Pavlo Hrytcenko, vidp. red. V. Gh. Skljarenko, Kyjiv, 2007, S. 16-44.
3. Ghrycenko P. Ukrajinsjka mova : derzhavna i derzhavotvorcha / Pavlo Ghrycenko // Ukrajinsjkyj informacijnyj prostir, 2014. Chylo 2, S. 19-27.
4. Kucherenko I. A. Teoretychni i metodychni zasady suchasnogo uroku ukrajinsjkoji movy v osnovnij shkoli: dys... doktora ped. nauk: 13.00.02 «Teorija i metodyka navchannja (ukrajinsjka mova)» / Iryna Anatolijivna Kucherenko; Kher-sonsjkyj derzhavnyj universytet, Kherson, 2015, 560 s.
5. Podlasyj I. P. Pedagogika. Novyj kurs : v 2 kn. Kn. 1. Obshhie osnovy. Process obuchenija: uchebnik dlja vuzov / I. P. Podlasyj, Moskva : Gumanit. izd. centr «Vlados», 1999, 576 s.
6. Popovych A. S. The realisation of the creativity principle in the lessons of stylistics of the ukrainian language in high school / A. S. Popovych // Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Series: Pedagogy, 2017. Issue 3 (116), Odesa : SUNPU named after K. D. Ushynsky, 96 p.
7. Rykov S. L. Uchet gendernyh osobennostej studentov pri organizacii uchebno-obrazovatel'nogo processa v vuze / S. L. Rykov // Materialy Vserossijskoj mezhdisciplinarnoj konferencii «Tehnologii individualizacii obuchenija v vuze», 2007, Retrieved from: http://www.conf.much.ru/071227/thesis_Rikov.htm.
8. Ukrainska mova. 5-9 klasy : prohrama dlja zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv (zatverdzhena nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 804 vid 07.06.2017 r.), Retrieved from: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>.

Reflection of the newest society's demands in the system of principles of teaching stylistics future teachers of the Ukrainian language

A. S. Popovych

Abstract. Organization of the study of stylistics at a higher school requires a thoughtful approach to the selection of teaching principles and their scientific substantiation and determination of methodological ways of realization. The article focuses on the ability of the principles of learning to acquire new features, modify and improve. The modern principles of studying the stylistics of the Ukrainian language in higher educational establishments are distinguished and described. It is emphasized on the principles of creativity, authenticity, gender and linguistic-ecological. The implementation of modern principles requires systematic pedagogical activity. It has been established that the stated system of principles is opened and can vary.

Keywords: modern principles of teaching, stylistics of the Ukrainian language, higher school, principle of creativity, gender principle, lingvoecological principle, principle of authenticity.

Отражение новейших требований общества в системе принципов обучения стилистике будущих учителей украинского языка

A. С. Попович

Аннотация. Организация изучения стилистики в высшей школе требует вдумчивого подхода к отбору принципов обучения, их научного обоснования и определения методических путей реализации. В статье обращено внимание на способности принципов обучения приобретать новые признаки, видоизменяться и совершенствоваться. Выделены и охарактеризованы современные принципы обучения стилистике украинского языка в высших учебных заведениях. Акцентировано на принципах креативности, аутентичности, гендерном и лингвоэкологическом. Реализация современных принципов требует систематической педагогической деятельности. Констатируется, что система принципов является открытой и может варьироваться.

Ключевые слова: современные принципы обучения, стилистика украинского языка, высшая школа, принцип креативности, гендерный принцип, лингвоэкологический принцип, принцип аутентичности.